

*Kars'ın Selim İlçesinde Yaşayan Karapapak-Terekeme Türklerinde Mâni Söyleme Geleneği**

The Tradition of Singing Poetic Verse in Karapapak-Terekeme Folk Songs, in The Selim District of Kars

Erkan ASLAN**

ÖZET

Anonim Türk halk şiiri nazım şekillerinden biri olan mâni, bütün Türk dünyasında olduğu gibi Karapapak - Terekeme Türkleri arasında da yaygın bir şekilde söylenmektedir. Yapı ve konu bakımından çeşitlilik gösteren mânilerde, Türk milletinin acılarını, sevinçlerini, sevdalarını kısacası bütün duygularını görmek mümkündür. Mâniler derlendiği yörenin sosyal hayatını, yaşama bakış tarzını ve yöresel kelimelerini içerisinde barındırmaktadır. Bu makalede Karapapak - Terekeme Türklerinden derlenen 150 adet mâni orijinal söyleyişlerine uygun olarak transkripsiyonlu bir şekilde ve tasnifi yapılarak verilmiştir. Burada yer verdiğimiz mânilerin tamamı, sahadan tarafımızca derlenmiştir. Varyant oluşumları ve hece kusurları hakkında bilgiler bulunan çalışmamızda, mânilerin kimden derlendiği tek tek gösterilerek kaynak şahıslar tanıtılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Karapapak, Terekeme, Kars, Selim, Mâni.

ABSTRACT

Mani, which is one of an anonymous Turkish folkloric poem rhyme scheme, was common among Karapapak-Terekeme Turks like all the other Turkish people. Mani which has different types in term of subject and structure includes all emotions like love, sorrow, and fun. Mani

* Bu makale 2012 yılında Selçuk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Yrd. Doç. Dr. Sinan Gönen danışmanlığında hazırlanan *Kars'ın Selim İlçesinde Yaşayan Karapapak-Terekeme Türklerinden Mâniler* adlı lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Türk Halkbilimi Bölü.mü, e.aslan36@hotmail.com

shows social life, point of view of life, and local words of the district that it originates to. In this article 150 Mani, which are taken from Karapapak-Terekeme Turks, is given with their transcription and classification they are also convenient with their original versions. Here, all the them are collected by us. In this research, which also contains information about different versions of Mani and spelling defects, the people from whom each Mani is taken and the source people are stated and explained.

•

KEY WORDS

Karapapak, Terekeme, Kars, Selim, Mâni (a kind of poetic verse)

GİRİŞ

Mâni, Türk halk şiirinin en yaygın türlerinden biridir. Genel olarak tek dördlükten oluşan, 7'li hece ölçüsü ile söylenen aaxa kafiyeli ve çoğunlukla aşk konularının işlendiği bir türdür. Karapapak-Terekeme Türklerinde mâniye “mahnı” veya “meni”, mâni söylemeye “mahnı düzmek” ve mâni söyleyen kişiye de “menici” ya da “mahnıcı” adı verilir.

Karapapaklar veya Terekemeler günümüzde Gürcistan'ın Borçalı, Azerbaycan'ın Gence, Kazak ve Gedebeş bölgelerinde, İran'ın Sulduz ve Türkiye'nin Kars, Ardahan, Ağrı, Muş, Sivas, Amasya ve Tokat şehirlerinde yaşamaktadır. Papak, kuzu derisinden yapılmış başlığa denilmektedir (Aslan Erdiñç - Aslan Erkan, 2012) Kırzioğlu, Karapapakların Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar'ın müritlerine giydirdiği on iki imamın adı yazılı on iki dilimli taç adlı kızıl kavukları reddederek Sünniliklerini belirtmek üzere ısrarla “kara papak” giymelerinden dolayı bu adla anıldıklarını belirtmektedir. Kırzioğlu aynı eserinde Terekeme kelimesinin Arapça Türkmene çokluk biçimi olan Terâkime-den bozma olduğunu söyler” (Kırzioğlu, 1972: 11).

Selim, Kars ilinin 30 km. batısında yer alan bir ilçedir. İlçe nüfusunun tahminen yarısını Karapapak-Terekeme Türkleri oluşturur. Makalede yer verdiğimiz mâniler de Selim'in merkezinden derlenmiştir. Kışların çok uzun sürdüğü bu ilçede, televizyonun olmadığı zamanlar, geceleri belli bir yerde toplanan insanlar halk edebiyatı ürünlerini icra etmekteydi. İşte makalede yer verdiğimiz mânilerin büyük bir kısmı o günlerden günümüze ulaşan mânilerdir. Zira gençler arasında bugün mâni atışmalarına rastlanmaz. Yaşlı kadınlar ise eski günlerin anısına, nadir de olsa, atışma yaparlar. Selim'de mâni söyleyenler genellikle yaşlı kadınlardır. Bununla beraber erkeklerden ve genç kızlardan derlenen mâniler de mevcuttur. Selim'den derlediğimiz 150 adet mâninin 132 tanesi kadınlardan, 18 tanesi ise erkeklerden derlenmiştir. Mânilerin tamamı görüşme yöntemiyle, ses özellikleri dikkate alınarak derlenmiştir.

Karapapak-Terekeme Türklerinden derlediğimiz mânilerde, ses özelliklerini daha iyi yansıtabilmek için bazı transkripsiyon harfleri kullanmayı doğru bulduk:

/É/-/é/: e ile i arasında oluşan kapalı (e)

/Ĥ/: y ile başlayan ve ön damakta oluşan hırıltılı, sızıcı (h) sesi

/H/-/h/: art damakta oluşan hırıltılı, sızıcı (h) sesi

/Ġ/-/ğ/: art damak (g) sesi (Olçay, 1998: 23).

/ñ/: n ile g arası nazal n sesi

1. MÂNİLERİN TEKNİK ÖZELLİKLERİ

1.1. Kafiye ve Redif: Halk şiirinin önemli unsurlarından olan kafiye ve redifi, Karapapak mânilerinde de görmekteyiz.

a. Yarım kafiye:

Alma atdım ezildi
Tabır yola düzüldü
Menim ğara baħdımnan
Yârım esger yazıldı(mâni nu: 7)

Arpa êhdim ot pitdi
Dalında bülbül ötdü
Ötme bülbülüm ötme
Yârım elimden géttdi(15)

b. Tam kafiye:

Puñarın başı ğara
Divinin daşı ğara
Men bir oğlan sevmişem
Orta boy ğaşı ğara(127)

Ġaranfil oldum densiz
Sarardım soldum sensiz
Ġoynuna ataş girsin
Nasıl yatêrsen mensiz(80)

c. Zengin kafiye:

Ġaşların ğaş ğavaĝı
Yanaĝın bal tavaĝı
Men dédim savaħ gideħ
Behlemedin savaĝı(88)

Ġars'ımın ğalaları
Üsdünün valaları
Tendire tüşsün yansın
Sebebin balaları(83)

ç. Tunç kafiye:

Bu daĝlar olmasaydı
Çiçeyi solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılıħ olmasaydı(37)

Bu yolun adı nedi
Şekerin dadı nedi
Köñülsüz géden ĝızın
Ağzının dadı nedi(42)

d. Bozuk kafiyeli mâniler:

Anama déyin gelsin
At minsin yéyin gelsin
Can çıħmış söz örtülmüş
Daha neyime gelsin(12)

Avcılar ava gider
Ġar yaĝa yaĝa gider
Can-ı dilden sevdiiyim
Varıp esgere gider(20)

1.2. Mısra Değişiklikleri: Mâniler, yörelere göre birtakım değişikliklere uğrar. Değişiklik her mısrada, hatta kafiyeli kelimelerde bile olabilir. Bu değişim sırasında kafiye müdahale edilmez ve anlamda da pek fazla bir değişiklik olmaz. Böylece mâninin varyantları ortaya çıkar (Kaya, 1999: 49).

<i>Mendilimde ğara var</i>	<i>Mendilimde ğara var</i>
<i>Üreyimde yara var</i>	<i>Üreyimde yara var</i>
<i>Gétidi yârim gelmedi</i>	<i>Ne men öldüm kurtuldum</i>
<i>Her yérimde yara var (114)</i>	<i>Ne bu derde çara var (115)</i>

Bazen de bir mâni kaynak şahsın cinsiyetine göre farklı şekillerde söylenebilir.

<i>Dağlarda gezerem</i>	<i>Sandığ üsde gezerem</i>
<i>Tavağa gül dizerem</i>	<i>Sandığa gül bezerem</i>
<i>Men ki béle gözelem</i>	<i>Men ki béle gözelem</i>
<i>Niye yârsız gezerem(50),</i>	<i>Niye yârsız gezerem(129)</i>

1.3. Kafiye Düzeni: Karapapak Türklerinden derlediğimiz 150 adet mâninin kafiye düzeni şu şekildedir:

axax 133 mâni: 1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146.

abcb 6 mâni: 62, 64, 97, 98, 137, 146.

aaaa 4 mâni: 5, 6, 8, 33.

aaax 2 mâni: 32, 58.

aabb 1 mâni: 39.

aabbcb 1 mâni: 147.

aabbab 1 mâni: 148.

abccc 1 mâni: 149.

aabacc 1 mâni: 150.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi mâni türünün esas kafiye düzeni olan axax Karapapak mânilerinde de ağırlığını hissettirmektedir. Bunun yanı sıra Karapapak mânilerinde az da olsa diğer kafiye düzenlerinden örnekler görmek mümkündür.

2. MÂNİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Mâniler üzerine bugüne kadar birçok araştırmacı sınıflandırma yapmıştır. Biz de burada Karapapak mânileri için Mehmet Yardımcı ve Doğan Kaya'nın sınıflandırmalarını esas alarak bir sınıflandırma yaptık. Bu sınıflandırma ise şöyledir:

2.1. Yapılarına Göre Mâniler

2.1.1. Hece Sayısına Göre Mâniler

2.1.1.1. Dört Heceli Mâniler: Mâni nu: 64.

2.1.1.2. Beş Heceli Mâniler: 58.

2.1.1.3. Yedi Heceli Mâniler: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 25, 26, 29, 31, 35, 36, 37, 38, 41, 42, 43, 46, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146, 148, 149, 150.

2.1.1.4. Sekiz Heceli Mâniler: 11, 65, 77, 128.

2.1.1.5. On Bir Heceli Mâniler: 18, 32, 33, 39.

2.1.2. Mısralarına Göre Mâniler:

2.1.2.1. Düz Mâni: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 25, 26, 29, 31, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 46, 47, 49, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 61, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 78, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 99, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 130, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 146.

2.1.2.2. Cinaslı Mâni: 4, 38, 76, 82.

2.1.2.3. Ayaklı Mâni: 24, 28, 30, 53, 100, 101, 103.

2.1.2.4. Yedekli Mâni: 147, 148, 149, 150.

2.1.2.5. Konuşmalı Mâni: 59-60, 100-101.

2.2. Mânilerde Konu ve Anlam Derinlikleri:

Karapapak Türklerinden derlediğimiz mâniler, konu bakımından oldukça çeşitlidir. En fazla da sevda konulu mâni mevcuttur. Sevda mânileri kendi arasında ayrılık, sevinç gibi konulara ayrılabilir. Fakat biz burada böyle bir ayırım yapmadık. 4, 11, 15, 18, 21, 22, 25, 27, 33, 35, 38, 40, 42, 45, 47, 49, 51, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 68, 69, 71, 73, 75, 76, 78, 81, 82, 84, 85, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 102, 104, 106, 107, 109, 111, 118, 120, 124, 125, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 138, 139, 140, 142, 143, 146, 147, 148, 149 numaralı mâniler sevda üzerine söylenmiştir.

Mânilerde bazen alaylı, bazen öğüt verici, bazen de sitemkâr bir söyleyiş vardır. 3, 19, 31, 112 numaralı mâniler alaylı, 1, 9, 10, 72, numaralı mâniler öğüt

verici, 12, 26, 30, 32, 50, 60, 61, 77, 79, 86, 92, 93, 94, 98, 99, 113, 114, 115, 121, 122, 123, 128, 129, 135, 136, 137, 145 numaralı mâniler sitemkâr bir dille söylenmiştir.

Mânilerin bir kısmında istek, bir kısmında ise öneri dile getirilir. 6, 23, 34, 36, 37, 41, 46, 48, 64, 65, 97, 105, 119 numaralı mâniler bir isteği dile getirirken 53, 62, 67, 100, 101 numaralı mânilerde bir öneride bulunulmuştur.

Türk toplumunda gelin-kaynana atışmaları oldukça yaygındır. Gelin-kaynana çatışmaları mânilerde de görülür. Aşağıdaki mânide bu atışmayı çok net bir biçimde görüyoruz:

*Çarşıdan aldım lahana
Gıydım göydüm sahana
Héç ömrümde görmedim
Seni kimi cazı kaynana (44)*

Kaynana üzerine söylenen mânilerin dışında; kardeş, anne ve kayınbirader üzerine söylenen mâniler de vardır. 2, 13, 17, 108, 141, 150 mâniler bu temalar üzerinde söylenmiştir. Yine 17. mâni de gurbetin ne kadar zor bir olgu olduğu üzerinde durulmuştur.

İnsanlar, yaşamları boyunca olumlu ve olumsuz birçok olayla karşılaşır. Yaşanan bu olumlu ya da olumsuz olaylar, insanların dilinden alkış ve kargış şeklinde dökülür. Karapapak mânilerinde de alkış ve kargışı net bir şekilde görmekteyiz: 8, 24, 28, 29, 43, 70, 80, 83, 103.

Bayramlar, toplumun hemen hemen bütün kesimlerince kutlanan özel günlerdir. Bayramların mânilere yansımaları da 16 ve 52. mânide görüyoruz. Yine 52. mânide, bayramlarda özel kıyafet giyme ve bu kıyafete de bayramlık adını verme geleneğini açıkça görüyoruz.

İnsanların hayatları boyunca birçok olumsuzlukla karşılaştığını daha önce belirtmiştik. Karşılaşılan bu olumsuzluklarda bazen ortada somut bir suçlu bulunmaz. Bu tür durumlarda insanlar olumsuzluğun felekten kaynaklandığını düşünür ve felekten şikâyet ederler. Felek bu özelliği ile hem eski edebiyatımızda hem de halk edebiyatımızda oldukça sık işlenen bir konudur. Derlediğimiz mânilerde de felekten şikâyet konusunu görmek mümkündür: 16 ve 66.

Kore Savaşı'nın olumsuz etkileri Karapapak mânilerinde kendisini açıkça hissettirmektedir:

Kora'nın helimleri
Çetindir talimleri
Subay esger topluyor
Ağlatér gelinleri (110)

Bunun haricinde 7, 39, 90, 110 numaralı mâniler de askerlik ile ilgilidir.

Karapapak mânilerinde sosyal konulara değinildiği de görülür. Mesela 71. mânide kuma olayı üzerinde durulmuş ve mâniyi söyleyen kişi asla kuma olarak evlenmeyeceğini söylemiştir.

Yukarıda mânileri konuları bakımında incelemeye çalıştık. Son olarak şunları da belirtmenin yaralı olacağını düşünüyoruz. Bazı mâniler "mâni" terimi kullanılarak oluşturulmuştur. 116. ve 117. mâniler buna örnektir. Bazı mâniler, cinsel içeriklidir. 5. mâni gibi. Bazı mânilerde de bir yerleşim yerinin önemli bir özelliği dile getirilmektedir. Aşağıdaki mânide Kars'ın Sarıkamış ilçesinin bir askeri şehir olduğu ifade edilmektedir:

Sarıgamuş'dan ğağ da gel
Sularınnan ağ da gel
Teĥ men izin vérmesem
Ġolorduynan ğağ da gel (131)

3. MÂNİLERDE KUSURLAR

Mâni, genellikle okuma-yazma bilmeyen kadınlar tarafından söylenen bir türdür. Hâl böyle olunca kadınlar mâni söylerken hece veznine dikkat etmezler. Bu durumda da birçok hece kusuru kaçınılmaz olur. Mânilerdeki hece kusurları genellikle tek hecenin kusurlu olmasıyla ortaya çıkar. (8, 21, 22, 27, 34, 40, 44, 45, 48, 50, 59, 60, 73, 79, 87, 93, 102, 107, 109, 112, 116, 131, 132, 145, 147) numaralı mâniler hece açısından kusurludur.

Mânilerde çeşitli hece kusurlarının yanında, bazı mantık hatalarının da var olduğu görülür. Aşağıdaki mânide gömlek dikip ğanteper adlı bitkinin içinde gönderileceği söyleniyor. Oysa ğanteper kamış türü bir bitkidir ve içinde gömlek göndermek mantığa aykırıdır. Büyük ihtimalle mâninin aslında mantığa aykırı olmayan başka bir bitki veya sepet türünden bir nesne kullanılmıştır. Fakat kaynak şahıs mâniyi bu şekilde söylemiş ve mantık hatasına yol açmıştır.

Piçinciler piçinde
Menim yârım içinde
Gömlêĥ tikém gönderém
Ġanteperin içinde (126)

SONUÇ

Kars'ın Selim ilçesinde yaşayan Karapapak-Terekeme Türklerinden derlediğimiz mânileri gerek yapı bakımından, gerekse konu bakımından inceledik. Mânilerde hece kusurlarını örnekleri ile açıkladık ve tespit ettiğimiz bir mantık hatasına yer verdik. Mânilerin varyant oluşumları hakkında da örnekleri ile açıklama yaptık. 150 adet mâniyi çeşitli transkripsiyon işaretleri kullanarak Karapapak ağzı özelliklerine göre yansıttık. Bunu yaparken halk ağzından aldığımız mânileri en ufak bir oynama yapmadan aktardık. Burada şunu da fark ettik ki Karapapak Türkleri, Türkiye Türkçesinde de büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Bunun sonucunda da hem Türkiye Türkçesine ait ses hususiyetlerini hem de Karapapak ağız özelliklerini yan yana kullanmışlardır. Örneğin 85. mânide kedi kelimesi kullanılmıştır. Oysa Karapapak ağzında kedi yerine pişik kelimesi kullanılır. Ya da 34. mânide hepsi kelimesi kullanılmıştır. Karapapak ağzında hepsi yerine hamsı kelimesi kullanılır. Bu ve benzeri farklıklarda Türkiye Türkçesinin etkisi muhakkaktır. Günümüzde Selim ilçesinde, mâni atışmalarına rastlamak oldukça güçtür. Bunun temel nedeni gelişen teknolojidir. Teknoloji ile birlikte insanların ilgi alanları değişmiş, mâni söyleme geleneği de zayıflamıştır. Buna rağmen, ilçede çok zorlanmadan derlediğimiz mâniler, geleneğin geçmişte çok güçlü olduğunu göstermektedir.

METİN

Dört Mısradan Oluşan Mâniler:

1. Ağ bıçağ ğara bıçağ Babam tüken acajağ Evlenmeyin a genşler Laylon ğızdar çıhajağ	2. Ağa ğaynım bey ğaynım Çıh bağa sallan ğaynım Ğoçum yoğ ğurvan kesem Canım sadaka ğaynım
3. Ağaç ağaca yüce Ağaca konmuş cüce Men saña gider miyim Kör toyuğ pitdi cüce	4. Ağ budala budala Kuşlar ğonar bu dala Men yâr için ağlaram Maña dérler budala
5. Al oğlan bu da saña İşdiyim su da saña Oğlan darılma maña Tonbul memeler saña	6. Alma atdım deñize Geliyor yüze yüze Gédin déyin o ğıza Toyu ğalsın payıza

7. Alma atdım ezildi
Tabır yola düzüldü
Menim ğara baħdımnan
Yârım esger yazıldı

9. Altın tavaħda bal var
Oĝlan babama yalvar
Babam saña ğız vérmez
El aç Allah'a yalvar

11. Altın üzüyüm ğırıldı
Suya tüşdü su duruldu
Dédiler ki yârın ölmüş
İnce béllerim ğırıldı

13. Anamın ğızı menem
Aşının duzu menem
Gédin anama déyin
Gülmemiş ğızı menem

15. Arpa êhdim ot pitdi
Dalında bülbül ötdü
Ötme bülbülüm ötme
Yârım elimden gétđi

17. Atım taydı daĝ aşmaz
Donum şaldı yaraşmaz
Ğardaş ğurbet éldedi
Maña şadlıħ yaraşmaz

19. Atın bozdu néyniyim
Çuħan tozdu néyniyim
Özün yékesen ama
Aħlın azdı néyniyim

21. Ay ğız sen ħaralısan
Al géyif ħaralısan
İçifsen Sélim suyunu
Sen dünya maralısan

8. Alma atdım yiyesen
Su serpitdim göĝeresen
Éle ki maña varmazsan
Allah'ından bulasan

10. Altın tavaħda fişne
Oĝlan péşime tüşme
Babam saña ğız vérmez
Boşuna dile tüşme

12. Anama déyin gelsin
At minsin yéyin gelsin
Can çıħmış söz örtülmüş
Daha neyime gelsin

14. Aras'a vurdum teşđi
Aras bulandı kéşđi
Gel feleħ ıspat éyle
Hangi günüm hoş kéşđi

16. Arpaçayı daşanda
Bilbiller oynaşanda
Men yârı nérden alım
Éller bayramlaşanda

18. Atımı baĝladım yolda yoncuya
Serim ğurvan olsun bélden inciye
Gel götüröm ay ğız bizim vatana
Serim ğurvan olsun yoldan ötüye

20. Avcılar ava gider
Ğar yaĝa yaĝa gider
Can-ı dilden sevdiyim
Varıp esgere gider

22. Ay ışığı son géce
Göñlüme périşan géce
On iki mum démişem
Yâra ğavuşacaĝım géce

23. Ay kese gel kese gel
Kötanı sür başa gel
Evlenmeñ ayıf döyül
Onu orda boşa gel
24. Aydın olsun
Ay doğsun aydın olsun
Dileyin gavul olup
Gözün aydın olsun
25. Bağın bağımca var mı
Bağında yonca var mı
Déyirdin evlenmişem
Aldığın mence var mı
26. Bahça bar vérende gel
Hayva nar vérende gel
Hasda tüşdüm gelmedin
Barı can vérende gel
27. Bahça barsız olar mı
Hayva narsız olar mı
Çoh yérler gezmişem
İgit yârsız olar mı
28. Béle bağlar
Kemeri béle bağlar
Bülbül ötmöz gül pitmez
Véran olsun béle bağlar
29. Bir at aldım ğırmızı
Dırnağları ğar buzu
Çüfde ilanlar vursun
Yârimi seven ğızı
30. Bir de men
Doldur içem bir de men
Ömür kéşdi gün gétđi
Cavan olmam bir de men
31. Bir kuş buldum alaca
Bağladılar ağaca
Meni biri isdiyér
Ne ğapı var ne baca
32. Bir su vér içeyim altın tasınan
Men seni sevmişdim ne havasınan
Bizi ayıranı ğalsın yasınan
Yana yana goydun meni sevdiyim
33. Bizim yérin bahçası var bağı var
Ne de güzel turuncu var bağı var
Bizim evde edepsiz bir ğarı var
Her iğidin ela gözlü yârı var
34. Bu bağ bizim olaydı
Etrefi üzüm olaydı
Ortağlığ bağ isdemem
Hepsi bizim olaydı
35. Bu dağı aşém dédim
Aşém dolaşém dédim
Yâr mennen küsdü gétđi
Gédém barışém dédim
36. Bu dağın oylumuna
Gün tüşer yaylımına
Gel hakğın halal éyle
Geldiñ yol ayırımına
37. Bu dağlar olmasaydı
Çiçeyi solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılığ olmasaydı
38. Bu dere derin dere
Gétđiñceñ uzun dere
İsdedim bir yol goyam
Yâr gele üzüm dere

39. Bu giden esgere yol mu dayanér
Esgerrîh üş sene can mı dayanér
Bu giden esgerin annesi ağlar
Çentenin ağzını hemşirem bağlar

41. Bu yola yol olaydım
Kervana gololaydım
Buradan kéçen oğlanın
Eline gül olaydım

43. Bulağın başına gel
Divinin daşına gel
Göydene uyuz tüşsün
Ğaşına ğaşına gel

45. Çayır ince piçilmez
Suyu serin içilmez
Maña diyéller yârdan kéç
Yârim şirindi kéçilmez

47. Çovan ğoyun kimindi
Saysana néçe mindi
Menim sevdiyim sensen
Senin sevdiyin kimdi

49. Dağı duman bürüdü
Dağa kervan yürüdü
Kervan geri dönmedi
Yazıh ömrüm çürüdü

51. Dağlarda méşelerde
Gül suyu şüşelerde
Éller aldı yârını
Men ğaldım köşelerde

53. Daş başı
Çağ çağ vurar daş başı
Çirkinnen bal yéme
Gözelenen daş daşı

40. Bu ğarıhdan su gelér
Ħarıh dolusu gelér
Ħapatma pancerelerini
Yârin ğoğusu gelér

42. Bu yolun adı nedi
Şekerin dadı nedi
Köñülsüz géden ğızın
Ağzının dadı nedi

44. Çarşıdan aldım lahana
Ħıydım ğoydum sahana
Héc ömrümde görmedim
Seni kimi cazı ğaynana

46. Çeş pıñar çeşme pıñar
Yaramı deşme pıñar
Yâr yanına gelince
Mensiz ğonuşma pıñar

48. Dağa giderim dağa
Başım deydi torpağa
Yârdan evvel ölürsem
Ħoymayın meni torpağa

50. Dağlarda gezerem
Tavağa gül dizerem
Men ki béle gözelem
Niye yârsız gezerem

52. Dam üsde uzanıfsan
Bayramda bezenifsen
Bayramın ğara gelsin
Éşitdim evlenifsen

54. Dere boyu ğamışa
Bir su vérin yanmışa
Doğdur hekim néylesin
Yârından ayrılmışa

55. Dumandır dağın başı
Hilaldir yârın gâşı
O yârı maña vérin
Yıharım dağı daşı
56. Durnalar uçuvérdi
Ġanedi açıvérdi
Él oğlu döyüldü mü
Sevdi de gâçıvérdi
57. Ekin êhdim düzlere
Yédizdirdim éllere
On béşinde yâr sevdim
O da tüşdü dillere
58. Elinde bayda
Çalhanér çayda
Ciğara boyda
Zübéyde Hanım
59. Elinde keser
Bahçada gezer
İt oğlitin ğızı
Hepsinden güzel
60. Elinde puçağ
Meni vuracağ
İt oğlitin oğlu
Ne kusur bulacağ
61. Emimoğlu biriydi
Al mendili kiriydi
Ġazan adsım yüğmeye
Véran çaylar ğurudu
62. Én deriye én düze
Ġuru fisdih bularsan
Yalvarmışken al meni
Soñra pişman olarsan
63. Erzurum ize geldi
Tam saydım yüze geldi
Bu köylerin içinde
Ayrılığ bize geldi
64. Eyil dağlar
Ġar görünsün
Ġağsın duman
Yâr görünsün
65. Ezmeyinnen üzmeýinnen
Yâr bulunmaz gezmeyinnen
Mezerimi ğızlar ğazsın
Altın saplı ğazmayınnan
66. Feleyi bulduraydım
Derdimi bildireydim
Bileydim yazım ğara
Ġalemi ğırdıraydım
67. Fırın üsdünde fırın
Buyrun teyzeler buyrun
Menden size fayda yoğ
Oğlunuza ğız bulun
68. Ġaladan indim ancağ
Başımda yeşil sancağ
Ne gelin oldum ne ğız
Oddara yandım ancağ
69. Ġalenin ardındayam
Sahatin dördündeyem
Éller daddı yuğuda
Men senin derdindeyem
70. Ġapıda duran oğlan
Elinde Ġur'an oğlan
O Ġur'an ğanim olsun
Sözünden dönen oğlan

71. Ğapımızda Ğuyu var
İçinde Ğül suyu var
Olmuşam yâr delisi
Ğören diyér Ğuyu var
72. Ğapıya kéçi geldi
El atdım saçı geldi
Ğüvenme yaşlılara
Bir baĞdın köçü geldi
73. Ğapıya kilit taĞarım
Sen sallan men baĞarım
Çamaşırın kirlenmiş
Sen yolla men yıĞarım
74. Ğar yaĞar Ğar üsdüne
Kerpiç duvar üsdüne
ĞırĞ sene bekar Ğalsam
Ğétmem Ğuma üsdüne
75. Ğar yaĞér bayaz olar
Ğéceler ayaz olar
O yâr bize gelende
Hem bahar hem yaz olar
76. Ğara Ğoyun yoĞurdu
Seni kimler doğurdu
Seni doğuran ana
Bal ile mi yoĞurdu
77. Ğara tren gelmez oldu
Düdüyünü çalmaz oldu
Ğaríf éle yâr yolladım
MeĞtuvunu yazmaz oldu
78. ĞarabaĞ'da üzüm var
Üzüm sende gözüm var
Ğédin o yâra déyin
Ona bir çift sözüm var
79. Ğaranfil büberem
İçinizde dilberem
Tôhme Ğaşın ĞavaĞın
ĞonaĞam giderem
80. Ğaranfil oldum densiz
Sarardım soldum sensiz
Ğoynuna ataş girsin
Nasıl yatérsen mensiz
81. Ğaranfilem budama
Safa geldin odama
Gelirse güzel gelsin
Çirkin almam odama
82. Ğaranfilim bir sini
Sevmişim birisini
Callatlar boynum vursa
Söylemem doğrusunu
83. Ğars'ımın Ğalaları
Üsdünün valaları
Tendire tüşsün yansın
Sebebin balaları
84. Ğars'ın yolları ince
Su sepeller pirince
Katip Ğurvanın olum
Yârın dersleri néce
85. Ğarşıda Ğara kedi
AĞzında leyleĞ eti
ÇıĞaram yâr görünmez
Ğıraram memleketi
86. Ğarşıdan atlı kéşdi
Atı atladı kéşdi
Élleri sevindirdi
Meni aĞlatdı kéşdi

87. Ğaşı ğara gözü ala
Aşdın başıma yara
Oğul ona démişem
Sevdiyini téz ala
88. Ğaşların ğaş ğavağı
Yanağın bal tavağı
Men dédim savağ gideh
Behlemedin savağı
89. Ğaya başı dirgenniĥ
Ne hoş olar ergenniĥ
Ergenniĥden yâr seven
O da bir bezirgenniĥ
90. Géderim élde durma
Sağda dur solda durma
Keserem kirpi seni
Esgere dalda durma
91. Gédersen yolun olam
Sallaném yolun olam
Nérde misafir olsan
Orda yorğanın olam
92. Gelin gelmiş otumuş
Sorun neler getimiş
Halı kilim yérine
Köhne hesir getimiş
93. Gence'den fayton gelér
Atdarı yorğun gelér
Men o yâra néyledim
O yâr maña darğın gelér
94. Giden ay tutular mı
Bala duz ğatılar mı
Géceler on beş saat
Yalınız yatılar mı
95. Giderem Van'a doğru
Yolum İran'a doğru
Kes başım ahsın ğanım
Ğadir bilene doğru
96. Gidersen meni apar
Yohsa ğıyamat ğopan
Ğıyamat ğopan günü
Seven seveni tapar
97. Göhde uçan durnalım
Salam söyle o yâra
Men kendime yâr buldum
O da bulsun bi çara
98. Göhden uçan teyyara
Boyaların soldu mu
Yârimi aldın gitdin
Boş ğoltuğın doldu mu
99. Göyde eleĥ asılı
Eleye gül basılı
Yağşı ğızın nikahı
Kör oğlana kesili
100. Gözel al
Gözel yeşil gözel al
Üş beş günnüĥ dünyede
Gönül seven gözel al
101. Gözel alma
Yémeye gözel alma
Asıllı çirkin al
Çoğ dırdır gözel alma
102. Gül ehdim gül pitirdim
Gülü hırmana getirdim
Yaz ile kış arası
Men yârimi getirdim

103. Günde men
Gölgede sen günde men
İlde ğurvan bir olar
Saña ğurvan günde men
104. Hasdayam nar isderem
Döşeyi dar isderem
O döşeyin üsdüne
Cilveli yâr isderem
105. İnce çayır piç oğlan
İnce sudan kéc oğlan
Meni saña vérmezler
Bu sevdadan kéc oğlan
106. İndim çayır pişmeye
Eyildim su işmeye
Déseler yârin gelér
Ġaned aşdım uşmaya
107. İndim derede durdum
İpeñ mendil buldum
Çartda partda sevdiyim
Sennen éyini buldum
108. Kerentinin pasına
Ġurvan olum sesine
Ġardaş bey evde yoğdu
O yârin arhasına
109. Kervanın izi ğalar
Dalında tozu ğalar
Kervana giden oğlanın
Ġızdarda gözü ğalar
110. Kora'nın helimleri
Çetindir talimleri
Subay esger topluyor
Ağlatér gelinleri
111. Kuşburnunun alına
Mendil serdim dalına
Déseler yârin gelér
Ġurban ollam yoluna
112. Lambanın silgisi
Ġara géymiş birisi
Men saña gider miyim
Mehlelerin cinnisi
113. Mehtëbin bacaları
Ders görör hocaları
Ġoymullar yârim gele
Yanının yoldaşları
114. Mendilimde ğara var
Üreyimde yara var
Gétidi yârim gelmedi
Her yérimde yara var
115. Mendilimde ğara var
Üreyimde yara var
Ne men öldüm kurtuldum
Ne bu derde çara var
116. Meni meni béş meni
Zülfünde aş meni
Ya ğapında ğul éyle
Ya bacanda kes meni
117. Meniye hoşum geldi
Ağlatma yaşım geldi
Çihém ğapıya bahém
Belki ğardaşım geldi
118. Ne güzel endemin var
Ġar bayaz gerdenin var
Men doğduru nédejem
Derdimin dermanı var

119. O gün bugün olaydı
Zülfüm düyün olaydı
Yârnan gezdiyim günün
Biri bugün olaydı

121. Oğlanam oğumuşam
Ne derdi çoğumuşam
Gözeller pay pay olmuş
Men orda yoğumuşam

123. Pazar pazar oldu gel
Hafda pazar oldu gel
Yolunu gözlemeğden
Canım bézer oldu gel

125. Pınar ne hoş ağarsın
Mor menekşe goğarsın
Bağdavar pınar saña
Yâr gelince ağarsın

127. Puñarın başı ğara
Divinin daşı ğara
Men bir oğlan sevmişem
Orta boy ğaşı ğara

129. Sandığ üsde gezerem
Sandığa gül bezerem
Men ki béle gözelem
Niye yârsız gezerem

131. Sariğamış'dan ğağ da gel
Sularınnan ağ da gel
Teğ men izin vérmesem
Ġolorduynan ğağ da gel

133. Tendir yağdım terledim
Çıhdım seyran éyledim
Dédiler yârın gelér
Ġoçu ğurvan éyledim

120. Oğlan adın Alı'dı
Boyun fidan dalıdı
Gel kéç bizim ğapıdan
Gören désin yârıdı

122. Öğretmen safa geldin
Canıma cefa geldin
Ne men öldüm kurtuldum
Ne sen insafa geldin

124. Pencerede tül perde
Perdenin ucu yérde
Ûreğ yanar can titrer
Yârı gördüyüm yérde

126. Piçinciler piçinde
Menim yârım içinde
Gömlêh tikém gönderém
Ġanteperin içinde

128. Sandığımı açammadım
Céhizimi seçemmedim
Yazığ benim genşliyime
Bir ğız alıf ğaçammadım

130. Sarı valam sandığda
Ġalmuşam ğaranlığda
Yârı maña vérseler
Yatarım samannığda

132. Su gelér daşa déyér
Kirpiğler ğaşa déyér
Bir éle yâr sevmişem
On iki ğardaşa déyér

134. Tendirim yana yana
Şaşma töğ ğana ğana
Ezelden beyenmérdin
Şimdi ğal yana yana

135. Treni durduraydım
Göy boya vurduraydım
Sevif almıyannarı
Beşliñnen vurduraydım

137. Uzun ağacın boyu
Göye mi deyeceksin
Evlensene sevdiyim
Bekar mı gezeceksin

139. Yârim ince çuvuñdu
Yola çıñdıñı yoñdu
Yollar ğurvanın olam
Teñdi ğardaşı yoñdu

141. Yaylanın yolundayım
Kervanın dalındayım
Anam meni sorarsa
O yârın yanındayım

143. Yazı yazdım yazıydı
Ğalemim kirazıydı
Birez daha yazardım
Mürekegbim azıydı

145. Yol üsde durayım
Yârı kimden sorayım
Nédejem boş meñtuvu
Ħasret üzün göreyim

136. Tut ağacı tut vérér
Yarpağın kıt vérér
Altı cadı bir olmuş
Sevdiyime fit vérér

138. Yan bacanın ışığı
Elinde bal ğaşığı
Ğédifdi geleceñdi
Mehlenin yaraşığı

140. Yârim yârim o yârim
Ħafdaların sayarım
Giderken küsülüydün
Gelirsen ğarşılarım

142. Yazı yazdım ğaradan
Dağlar ğağsın aradan
Yârı maña yétirsin
Yeri göyü yaradan

144. Yéleyimi yıñadım
Atdım dere daşına
Allı pullu yéleyim
Neler geldi başıma

146. Yollar çamur ezilmez
Béle bekar gezilmez
Üş gün üş géce gezdım
Bundan artıñ gezilmez

Altı Mısradan Oluşan Mâniler:

147. Ağ daşı ğaldırsana
İlanı öldürsene
İlan inceden öter
İncil dalda ğara piter
Çoğ sallanma sevdiyim
Cehelim ahlın iter

148. Gül eñdim gül tasına
Odanın ortasına
Dağda davar yayılér
Babam ağa sayılér
Babamın sayasına
Genşler maña bayılér

149. Horuz dilin lal olsun
 Ne téz dédin savaħdı
 Men ĥoruzam öterem
 Sesi sese ġataram
 Sen yârınnan sarıl yat
 Men vaħdında öterem

150. Semavarım söküldü
 Çayım yére töküldü
 Şu oġlanın atlısı
 Geldi bize töküldü
 Aldı meni ġétdiler
 Annemi aġlatdılar

SÖZLÜK

apar-	: götür-.
baħdavar	: bahtiyar.
bar	: meyve.
bayda	: toprak veya bakırdan yapılan su ve süt kabı.
bulaħ	: çeşme.
cüce	: civciv.
dal	: arka, son.
den	: tane.
ġanteper	: bir daġ bitkisi.
ġöġer-	: morar-.
ġöy	: mavi.
il	: yıl.
ilan	: yılan.
kerenti	: orak.
kese	: kestirme.
od	: ateş.
oylum	: viraj.
ser	: baş, kafa.
tap-	: bul-.
vala	: bir tür örtü.
yaħşı	: iyi, hoş.
yéke	: iri, büyük.
yéyin	: çabuk, hızlı.
yüġ-	: yıkamak.
zülġ	: saç. ©

KAYNAK ŞAHISLAR

1. *Tamaşa AKBABA*, 1939 d. Okuma-yazması yok. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 7 mâni: 21, 33, 59, 60, 108, 114, 115.
2. *Yakup AKBABA*, 1941d. İlkokul mezunu. Çiftçi. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 1 mâni: 58.
3. *Gülhanım ASLAN*, 1951 d. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Mânileri annesinden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 28 mâni: 14, 27, 35, 36, 40, 41, 49, 54, 66, 78, 79, 83, 87, 88, 93, 95, 96, 102, 109, 111, 119, 120, 122, 123, 124, 138, 142, 150.
4. *Kayıtan ASLAN*, 1950 d. Okuma-yazması yok. Ev hanımı. Mânileri annesinden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 71 mâni: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 23, 25, 26, 29, 31, 34, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 47, 51, 52, 56, 63, 65, 67, 70, 71, 73, 74, 75, 77, 84, 85, 89, 90, 92, 94, 97, 99, 104, 105, 106, 107, 110, 112, 113, 118, 121, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 145, 146, 147, 148, 149.
5. *Ayten AYDIN*, 1941 d. Okur-yazar. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 4 mâni: 22, 80, 81, 125.
6. *Tombul AYDIN*, 1933 d. Okumaz-yazması yok. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 6 mâni: 16, 57, 62, 64, 91, 129.
7. *Yılmaz BAYRAM*, 1943 d. Okuma-yazması yok. Ev hanımı. Mâniler çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 2 mâni: 61, 141.
8. *Billur ÇALIŞKAN*, 1948 d. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 6 mâni: 12, 76, 86, 116, 117, 140.
9. *İzzet DEMİRCİ*, 1940 d. İlkokul mezunu. Çiftçi. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 3 mâni: 100, 101, 143.
10. *Ayşe GÜNEŞ*, 1975 d. Lise mezunu. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 1 mâni: 144.
11. *Katip KARACA*, 1945 d. İlkokul mezunu. Çiftçi. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 3 mâni: 37, 48, 55.
12. *Belgüzar KARTALMIŞ*, 1940 d. Okuma-yazması yok. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 3 mâni: 5, 44, 98.
13. *Tarhan KAYA*, 1976 d. Lise mezunu. Esnaf. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 2 mâni: 9, 10.
14. *Roza OKTAY*, 1934 d. Okuma-yazması yok. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 1 mâni: 72.
15. *Ağadede SÜLEYMANOĞLU*, 1933 d. Köy Enstitüsü mezunu. Emekli öğretmen. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 5 mâni: 24, 28, 30, 82, 103.
16. *İsmail Kadir SÜLEYMANOĞLU*, 1977 d. Üniversite mezunu. Öğretmen. Mânileri babannesinden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 4 mâni: 8, 19, 50, 53.
17. *Neziha ŞENTÜRK*, 1943 d. Okuma-yazması yok. Ev hanımı. Mânileri çevreden öğrenmiş. Verdiği mâniler / toplam 3 mâni: 32, 68, 69.

KAYNAKLAR

- ASLAN, Erdinç - ASLAN, Erkan (2012), "Karapapak-Terekeme Türklerinde Aşık Kemiği Oyunları", Hacettepe Üniversitesi 4. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Dilleri ve Kültürleri Yok Olmaya Maruz Türk Toplulukları, 23-26 Mayıs 2012, Ankara.
- ASLAN, Erkan (2012), *Kars'ın Selim İlçesinde Yaşayan Karapapak-Terekeme Türklerinden Mâniler*, Konya (yayımlanmamış lisans tezi).
- AYVA, Aziz (2006), "Havsa (Edirne)'Da Mâni Söyleme Geleneği", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, Konya
- KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara, Akçağ yay.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1972), *Dede Korkut Oğuznâmeleri Işığında Karapapaklar*, Erzurum, Türk Ocağı Erzurum Şubesi yay.
- OLCAY, Selâhattin vd. (1998), *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Ankara, Türk Dil Kurumu yay. 3. baskı
- YARDIMCI, Mehmet (1998) *Başlangıçtan Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri*, Ankara, Ürün yay., 2. baskı.